

DOPOLNJENA TERMINOLOGIJA KOT ODZIV NA SPREMEMBE PRI DELU KONSERVATORJEV-RESTAVRATORJEV ZA MUZEJSKE PREDMETE

Strokovni članek | 1.04

Datum prejema: 3. 12. 2021

Izvleček: Od sprejetja terminoloških izhodišč konference ICOM-CC v New Delhiju (2008) ta pri nas še vedno niso splošno sprejeta. V skladu s sprejetimi izhodišči niso bili niti obrazci Ministrstva za kulturo. Dopolnitve strokovne skupine so odraz sprememb na področju konserviranja-restavriranja muzejskega gradiva. Skupina je namreč ugotovila, da je dosedanja delitev na konserviranje in restavriranje neprimerna, predlagala pa je tudi vključitev novih področij, kot sta preventivno konserviranje in naravoslovne preiskave.

Ključne besede: terminologija, konserviranje-restavriranje, preventivno konserviranje, naravoslovne preiskave

Abstract: The ICOM-CC Conference in New Delhi (2008) adopted a resolution on conservation terminology, which is still not widely accepted in Slovenia. The forms of the Ministry of Culture are also not in line with the accepted terminology. Complementing additions by the participating group of Slovenian experts reflect changes in the field of conservation and restoration of museum objects. The expert group thus found that the current division between conservation and restoration was inappropriate. Proposed was also the inclusion of new areas, such as preventive conservation and scientific research.

Keywords: terminology, conservation-restoration, preventive conservation, scientific research

Osnovna naloga konservatorja-restavratorja je fizično ohranjanje kulturne dediščine za sedanjo in prihodnje generacije. Konservator-restavrator pripomore k razumevanju materialnih dimenzij predmeta, upošteva njegov estetski in zgodovinski pomen. Konservator-restavrator sprejema odgovornost za izvajanje diagnostičnih preiskav, ohranjanje in konserviranje-restavriranje.

Konservator-restavrator: Definicija poklica, trienalno srečanje ICOM-CC, København, 1984

Prelomen dogodek za afirmacijo konservatorsko-restavratorskega poklica na muzejskem področju je bila konferenca ICOM-CC v Københavnu leta 1984. Z dokumentom Konservator-restavrator: definicija poklica je bil namreč poklic konservatorja-restavratorja dokončno izenačen z drugimi strokami, ki delujejo na področju ohranjanja kulturne dediščine. Definicija namreč vsebuje tudi etična načela, saj pri konservatorsko-restavratorski obravnavi predmetov poudarja znanstveno metodologijo: raziskovanje vira, analiza, interpretacija in sinteza. Prav tako zagovarja neločljivo povezanost ročnih spretnosti in teoretskega znanja, da bi lahko predvideli vse posledice posegov na predmetu, in interdisciplinarno povezovanje s humanističnimi, naravoslovnimi in tehničnimi strokami. Cilj je torej široko izobražen posameznik, ki zna izvajati kompleksne konservatorsko-restavratorske naloge in jih dokumentira tako, da pripomore ne samo k ohranjanju dediščine, ampak tudi k novim spoznanjem o predmetu (Nemeček 2011: 47).

Na konferenci v Københavnu so torej prvič jasno definirali poklic konservatorja-restavratorja, 15. trienalna konferen-

ca ICOM-CC v New Delhiju septembra 2008 pa je pomenila še korak naprej (Spletni vir 1). Sprejeta je bila namreč uporaba enotne terminologije na področju konserviranja-restavriranja muzejskega gradiva (Nemeček in Šubic Prisljan 2018: 211).

Določeni znani izrazi, uporabljeni v stroki, imajo namreč v različnih državah, govornih območjih in obdobjih različnih pomen, to pa otežuje razumevanje. Sprejeto je bilo, da v množici izrazov, ki opisujejo delo konservatorja-restavratorja, štirje izrazi natančno definirajo postopke dela. Izrazi so pojasnjeni z opisi ukrepov in dejavnosti, njihovimi cilji, vplivom na material in posledicami, ki jih s posameznim izrazom razumemo (Šubic Prisljan 2010: 144). Terminologija je nastajala dve leti, ob širokem sodelovanju strokovnjakov. Na spletni strani ICOM-CC je objavljena v angleškem, francoskem in španskem jeziku (Spletni vir 2). V Sloveniji je v nasprotju s »severnjaškim« poimenovanjem *konservator oz. konserviranje* od leta 1996 v uporabi izraz *konservator-restavrator oz. konserviranje-restavriranje*. Poklic konservatorja je namreč v Sloveniji povezan s strokovnjaki drugih izobrazbenih profilov, npr. umetnostnih zgodovinarjev in arheologov, ki delujejo v Zavodu za varstvo kulturne dediščine. Tudi Evropsko združenje konservatorsko-restavratorskih organizacij E.C.C.O., katerega član je Društvo restavratorjev Slovenije, uporablja izraz *konservator-restavrator*. Termin *konserviranje-restavriranje* je sicer kot definicijo našega poklica že leta 1984 na konferenci v Københavnu sprejel tudi ICOM-CC kot »zgodovinski kompromis med Sever-

* Mag. Nataša Nemeček, konservatorsko-restavratorska svetovalka, Narodni muzej Slovenije / National Museum of Slovenia; natasa.nemecek@nms.si.

Slika 1: Konservatorsko-restavratorski posegi na čeladi iz 19. stoletja (foto: Blaž Gutman. 10. 6. 2021).

no in Južno Evropo«. Sčasoma se je pokazalo, da je izraz precej neroden, neprijazen do uporabnikov in neprimeren za komunikacijo s širšo javnostjo, zato je od konference v New Delhiju v angleščini znova v uporabi krovni izraz *conservation*, drugače pa je v francoščini, kjer je še vedno v uporabi termin *conservation-restauration* (Spletni vir 3).

Definicije pojmov

Konserviranje-restavriranje (Conservation / Conservation-restauration / Conservación)

Konserviranje-restavriranje zaobjema vse ukrepe in dejavnosti, katerih cilj je varovanje materialne kulturne dediščine ob zagotavljanju njene dostopnosti današnjim in prihodnjim rodovom. Konserviranje-restavriranje obsega preventivno konserviranje, kurativno konserviranje in restavriranje. Vsi ukrepi in dejavnosti morajo upoštevati pomen in fizične lastnosti predmeta kulturne dediščine.

Preventivno konserviranje (Preventive conservation / Conservation préventive / Conservación preventiva)

Preventivno konserviranje zaobjema vse ukrepe in dejavnosti za preprečevanje in čim večje zmanjšanje propadanja in izgube. Ti se izvajajo v okolju, kjer je predmet ali pogosteje skupina predmetov, ne glede na starost in stanje predmetov. Ti ukrepi in dejavnosti so posredni – ne posegajo v snov in strukturo predmetov in ne spreminjajo njihovega videza.

Primeri preventivnega konserviranja so ustrezni ukrepi in dejavnosti pri inventarizaciji, hranjenju, delu s predmeti, embaliranju in prevozu; zagotavljanje varnosti; obvladovanje okolja (svetloba, vlaga, onesnaženost in nadzor nad škodljivci); načrtovanje postopkov v izrednih razmerah; izobraževanje osebja; ozaveščanje javnosti; upoštevanje predpisov ...

Kurativno konserviranje (Remedial conservation / Conservation curative / Conservación curativa)

Kurativno konserviranje obsega vse dejavnosti, ki se izvajajo na predmetu ali skupini predmetov z namenom ustavitve trenutnih škodljivih procesov ali utrditve strukture

Slika 2: Primer preventivnega konserviranja – razpraševanje predmetov na stalni razstavi kovina, Narodni muzej Slovenije – Metelkova (foto: arhiv NMS, 27. 2. 2012).

predmetov. Dejavnosti kurativnega konserviranja izvajamo samo takrat, kadar so predmeti že v tako slabem stanju ali že tako hitro propadajo, da jih lahko izgubimo v razmeroma kratkem času. Te dejavnosti včasih spremenijo videz predmetov.

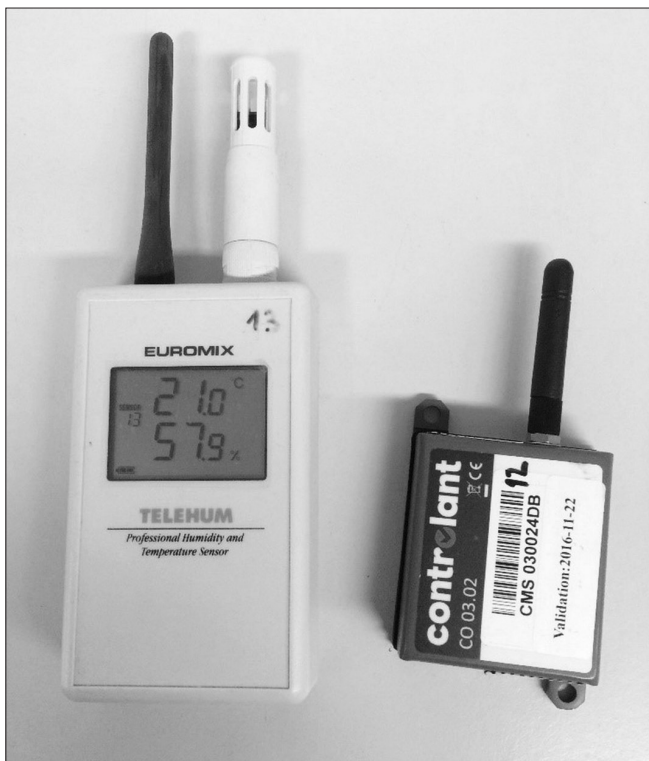
Primeri kurativnega konserviranja so dezinfekcija tekstila, razsoljevanje keramike, razkisljevanje papirja, izsuševanje mokrega arheološkega gradiva, stabilizacija korodirane kovine, utrjevanje stenskih slik, odstranjevanje plevela z mozaikov ...

Restavriranje (Restoration / Restauration / Restauración)

Restavriranje zaobjema vse dejavnosti, ki se neposredno izvajajo na posameznem stabilnem predmetu z namenom, da bi bolj uživali v njem, ga bolje razumeli in lažje uporabljali. Dejavnosti se izvajajo le, kadar je predmet zaradi preteklih predelav ali propadanja izgubil del svoje vrednosti ali funkcije. Temeljijo na spoštovanju originalnega materiala. Te dejavnosti največkrat spremenijo videz predmeta.

Primeri restavriranja so retuširanje slike, sestavljanje razbite skulpture, vračanje košare v prvotno obliko, dopolnjevanje manjkajočih delov na stekleni posodi ...

Ukrepe in dejavnosti konserviranja-restavriranja včasih lahko uporabimo za več namenov. Nekaj primerov: odstranitev laka je lahko tako restavriranje kot kurativno konserviranje. Nanašanje zaščitnih premazov je lahko tako restavriranje kot preventivno konserviranje. Ponoven zakop mozaikov je lahko tako preventivno kot kurativno konserviranje.

Slika 3: Primer preventivnega konserviranja – merjenje klime v depojih in razstavnih prostorih danes poteka elektronsko, na fotografiji sta sistema za merjenje Telehum in Controlant (foto: arhiv OKR NMS).

Kako je s konservatorsko-restavratorsko terminologijo v Sloveniji?

Izraz *konservator-restavrator* oz. *konserviranje-restavriranje* je uradno v uporabi od leta 1996 (Spletni vir 4). Pred tem je zlasti na področju konserviranja-restavriranja muzejskih predmetov vladala zmeda, saj ni bilo jasne razlike med preparatorji, konservatorji, tehniki in restavratorji.

Po trinajstih letih od sprejetja terminoloških izhodišč konference ICOM v New Delhiju (2008) ta pri nas niso splošno sprejeta. Prav tako v skladu s sprejetimi izhodišči niso bili obrazci Ministrstva za kulturo. Zato smo se na pobudo sekretarke Ministrstva za kulturo Vide Koporc Sedej ter Službe za premično dediščino in muzeje julija leta 2019 sestale predstavnice konservatorsko-restavratorske stroke iz nacionalnih in pokrajinskih muzejev: mag. Jana Šubic Prisljan, Goriški muzej, predsednica Sekcije za konservatorsko-restavratorsko dejavnost pri Skupnosti muzejev Slovenije (SMS); mag. Nataša Nemeček, Narodni muzej Slovenije, članica Sekcije in podpredsednica Društva restavratorjev Slovenije (DRS); Irena Porekar Kacafura, Pokrajinski muzej Maribor, članica Sekcije in članica IO Društva restavratorjev Slovenije (DRS); mag. Irena Potočnik, Muzej krščanstva na Slovenskem; ter mag. Ana Motnikar, Slovenski etnografski muzej, članica Sekcije. Po usklajevanju smo predstavnice konservatorsko-restavratorske stroke iz Sekcije za konservatorsko-restavratorsko dejavnost pri SMS in Društva restavratorjev Sloveni.

Slika 4: Naravoslovne preiskave z rentgensko fluorescenčno spektrometrijo XRF (foto: Blaž Gutman, 10. 6. 2021).

je pripravile predlog za dopolnitev dosedanjih obrazcev Ministrstva za kulturo z naslovom *Pobuda za spremembo obrazcev v letnem Predlogu programa dela (Konserviranje in restavriranje) in Letno poročilo, Poslovno poročilo – državni muzeji, 2. Posebni del – poročilo o izvedbi, I. sklop 'Naloga'*. Dopolnitve odražajo številne spremembe na področju konserviranja-restavriranja muzejskega gradiva in bodo pripomogle k preglednejšemu spremljanju konservatorskega-restavratorskega dela na muzejskem gradivu. Ugotovile smo, da je dosedanja delitev na konserviranje in restavriranje neprimerna, predlagamo pa tudi vključitev novih področij, kot sta preventivno konserviranje in naravoslovne preiskave. Pri dopolnjevanju obrazcev »Predlog programa dela« in »Letno poročilo« smo med drugim upoštevale mednarodne dokumente, kot so terminologija ICOM-CC (sprejeta v New Delhiju leta 2008) in priporočila Evropskega združenja konservatorjev-restavratorjev E.C.C.O., ki so jih lani oblikovali za Svet Evrope.

Pojasnilo in utemeljitev

Konserviranje-restavriranje

Dosedanja delitev na dve ločeni področji, konserviranje in restavriranje, je neprimerna, kajti mednarodno sprejeta terminologija – terminologiji ICOM-CC in E.C.C.O. – ju prepozna kot posamezni stopnji obdelave istega predmeta, med katerima je za potrebe štetja predmetov zelo težko razlikovati (Spletni vir 2; Spletni vir 5; Spletni vir 6). Zato predlagamo, da Ministrstvo za kulturo (MK) v obrazce za število obdelanih predmetov vključi skupni termin *konserviranje-restavriranje*.

Preventivno konserviranje

V zadnjem desetletju preventivno konserviranje postaja vse pomembnejše, zato je v muzejih vedno več nalog povezanih s tem področjem – zlasti pri uravnavanju klimatskih razmer in seveda pri drugih nalogah, ki so našteje pri opisu tega področja. Ker do zdaj teh nalog nismo ustrezno številčno vrednotili, Sekcija za konservatorstvo-resta-

vratorstvo pri SMS predlaga, da to področje vključimo v obrazce MK (Spletni vir 7).

Preventivno konserviranje so vsi ukrepi in dejavnosti za preprečevanje in čim večje zmanjšanje propadanja in izgube. Ti ukrepi in dejavnosti so posredni – ne posegajo v snov in strukturo predmetov in ne spreminjajo njihovega videza. Primeri preventivnega konserviranja, za katere predlagamo, da se jih numerično spremlja, so: zaplinjanje z inertnimi plini, izdelava obešal in druge specifične embalaže za predmete, izdelava paspartujev, priprava predmetov za transport (izdelava ustrezne transportne embalaže), priprava predmetov za razstavo, pregled stanja predmetov v depojih in razstavah (izdelava ali zamenjava embalaže ali podpornega sistema), uravnavanje klime (temperatura in relativna vlažnost, osvetlitev – zapisi stanja, izdelava poročil), tehnična podpora pri pripravi razstav, izdelava replik ipd.

Nekatera izmed naštetih del lahko opravljajo tudi drugi muzejski strokovni delavci (npr. kustosi), vendar po navodilih konservatorjev-restavratorjev tako, da svoje podatke posredujejo konservatorju-restavratorju, s katerim sodelujejo. V muzejih, kjer konservatorjev-restavratorjev nimajo, pa podatek o številu preventivno konserviranih predmetov strokovni delavci v obrazec vpišejo sami. Zato predlagamo, da se v obrazcu za predmete, ki so deležni takšne obravnave, vodi ločena rubrika »Preventivno konserviranje«.

Naravoslovne preiskave

Nepogrešljiv del konservatorsko-restavratorskega procesa so tudi naravoslovne preiskave, saj nam omogočajo bolj premišljeno načrtovanje posegov na muzejskem gradivu. Z njimi ugotavljamo, iz kakšnih zlitin so sestavljeni predmeti (rentgenska fluorescenčna spektrometrija), kako ohranjeni so arheološki predmeti (rentgenska radiografija), kakšne vrste tekstila so uporabili pri izdelavi tekstilij (mikroskopiranje), kateri materiali so bili uporabljeni pri izdelavi slik (spektroskopija FTIR, ramanska spektroskopija) ipd. Zato je naš predlog nova rubrika »Naravoslovne preiskave«.

Predlog dopoljenega obrazca za »Letno poročilo« o konservatorsko-restavratorskih posegih

Na podlagi teh izhodišč je skupina predlagateljic pripravila predlog obrazca »Letno poročilo« za Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije, ki po mnenju predlagateljic bolj ustreza aktualnemu stanju na področju konserviranja-restavriranja muzejskega gradiva.

Konserviranje in restavriranje

(zbirni obrazec – za vsa področja)

Navodilo:

Konserviranje-restavriranje je skrb za fizično ohranjanje zbirk in zagotavljanje čim daljše življenjske dobe predmetov z različnimi ukrepi/posegi. S temi ukrepi/posegi ustavljamo škodljive procese in utrjujemo strukturo predmetov (kurativa), prav tako pa želimo predmetu vrniti čim bolj prvotno obliko in videz ob upoštevanju originala in etičnega kodeksa stroke. Pomembna sestavina vsakega konserviranja-restavriranja je tudi natančna dokumentacija pred ukrepi/posegi, med njimi in po njih.

Preventivno konserviranje so vsi ukrepi in dejavnosti za preprečevanje in čim večje zmanjšanje propadanja in izgube. Izvajajo se v okolju, kjer je predmet ali pogosteje skupina predmetov, ne glede na starost in stanje predmetov. Ti ukrepi in dejavnosti so posredni – ne posegajo v snov in strukturo predmetov in ne spreminjajo njihovega videza. Primeri preventivnega konserviranja, za katere predlagamo, da se jih numerično spremlja, so: zaplinjanje z inertnimi plini, izdelava obešal in druge specifične embalaže za predmete, izdelava paspartujev, priprava predmetov za transport (izdelava ustrezne transportne embalaže), priprava predmetov za razstavo, pregled stanja predmetov v depojih in razstavah (izdelava ali zamenjava embalaže ali podpornega sistema), uravnavanje klime (T, RH, osvetlitev – zapisi stanja, izdelava poročil), izdelava replik, tehnična podpora pri pripravi razstav itd. Nekatera izmed naštetih del lahko opravljajo tudi drugi muzejski strokovni delavci (npr. kustosi), vendar po navodilih konservatorjev-restavratorjev tako, da svoje podatke posredujejo konservatorju-restavratorju, s katerim sodelujejo. V muzejih, kjer konservatorjev-restavratorjev nimajo, pa podatek o številu preventivno konserviranih predmetov strokovni delavci v obrazec vpišejo sami.

Naravoslovne preiskave so pomembna sestavina konserviranja-restavriranja, saj so v veliko pomoč pri načrtovanju nadaljnjih ukrepov/posegov na muzejskem gradivu, npr. rentgenska radiografija (RTG), rentgenska fluorescenčna spektrometrija (XRF-EDS), mikroskopiranje, ramanska spektroskopija ipd.

Število konserviranih-restavriranih muzejskih predmetov:

za lastno zbirko

za druge naročnike

SKUPAJ

v drugih delavnicah

Število preventivno konserviranih muzejskih predmetov:		za lastno zbirko				
		za druge naročnike				
		SKUPAJ				
		v drugih delavnicah				
Naravoslovne preiskave (število)		za lastno zbirko				
		za druge naročnike				
		SKUPAJ				
		v drugih delavnicah				
Zbirka / gradivo	Načrtovano število konserviranih-restavriranih predmetov	Realizirano število konserviranih-restavriranih predmetov	Načrtovano število preventivno konserviranih predmetov (navedite ukrep oz. dejavnost)	Realizirano število preventivno konserviranih predmetov (navedite ukrep oz. dejavnost)	Načrtovano število naravoslovnih preiskav (število / vrsta, npr. RTG, XRF-EDS ...)	Realizirano število naravoslovnih preiskav (število / vrsta, npr. RTG, XRF-EDS ...)
1						
2						
3						
4						
5						
6						
7						
8						
9						
Skupaj						
		Konservirani-restavrirani predmeti za druge naročnike (<i>navedite naročnika</i>)				
		Skupaj				
		Konservirani-restavrirani predmeti v drugih delavnicah (<i>navedite zunanje izvajalca</i>)				
		Skupaj				

Kratka obrazložitev podatkov iz preglednice:

KONSERVIRANJE-RESTAVRIRANJE:

PREVENTIVNO KONSERVIRANJE

NARAVOSLOVNE PREISKAVE

Sklep

Naša pobuda je bila le delno sprejeta. Obrazci za nacionalne muzeje za leto 2020 po novem vsebujejo tudi preventivno konserviranje, ne pa tudi naravoslovnih preiskav.¹ Za pokrajinske muzeje pa obrazci ostajajo enaki, torej ne vsebujejo niti preventivnega konserviranja niti naravoslovnih preiskav.

Literatura in viri

NEMEČEK, Nataša in Jana Šubic Prisljan: Terminologija na področju konserviranja-restavriranja materialne kulturne dediščine. V: Nataša Nemeček (ur.), *V dobrih rokah. 60 let Oddelka za konserviranje in restavriranje Narodnega muzeja Slovenije: In Good Hands. 60 Years of the Department of Conservation and Restoration of the National Museum of Slovenia*. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2018, 211–213.

NEMEČEK, Nataša: Etika na področju konserviranja-restavriranja muzejskega gradiva. V: Ajda Mladenovič (ur.), *Konservator-restavrator : povzetki mednarodnega strokovnega srečanja 2021: Summaries of the International Meeting of Conservators-Restorers 2021*. Ljubljana: Društvo restavratorjev Slovenije, 2021, 47–54.

Spletni vir 1: Definition of the-profession (1984); <https://www.icom-cc.org/en/definition-of-the-profession-1984>, 17. 12. 2021.

Spletni vir 2: Terminologija ICOM-CC; <https://www.icom-cc.org/en/terminology-for-conservation>, 17. 12. 2021.

Spletni vir 3: ICOM-CC Resolution on terminology commentary; <https://www.icom-cc.org/en/downloads/icom-cc-resolution-on-terminology-commentary>, 17. 12. 2021.

Spletni vir 4: Pravilnik o pripravi strokovnih izpitih in pridobivanju nazivov za zaposlene v dejavnostih s področja varstva kulturne dediščine; Uradni list RS, št. 31-2023/1996, 14. 6. 1996; <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/1996-01-2023?sop=1996-01-2023>, 20. 7. 2021.

Spletni vir 5: Slovenska različica Resolucije ICOM CC; <http://www.icom-slovenia.si/baza-znanja/publikacije>, 22. 7. 2021.

Spletni vir 6: CORR, Susan: Terminologija Evropskega združenja konservatorjev-restavratorjev E.C.C.O.; <https://rm.coe.int/strategy-21-conservation-restoration-of-cultural-heritage-in-less-than/16807bfbba>, 22. 7. 2021.

Spletni vir 7: DOBRUSSKIN, Sebastian: Definicija Evropskega združenja konservatorjev-restavratorjev E.C.C.O.; <https://rm.coe.int/strategy-21-preventive-conservation-of-cultural-heritage-in-less-than-/16807bfb9>, 25. 7. 2021.

ŠUBIC PRISLAN, Jana: 15. trienalna konferenca ICOM-CC v New Delhiju (22.–26. september 2008): Nova resolucija o terminologiji na področju konserviranja materialne kulturne dediščine. Argo 53/1, 2010, 144–147.

¹ Obrazec MK *Program dela 2022* za državne muzeje že vsebuje vse naše predloge. V obrazce pokrajinskih muzejev pa naših predlogov še vedno niso vključili.